

Asia: VN/30248/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä

-

Yleiset kommentit esityksen tavoitteista

-

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / vankiloiden toiminta

Esityksen mukaan vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännöksiä täydennettäisiin siten, että lakeihin lisättäisiin uudet luvut, joissa säädettäisiin vankiloiden toiminnan järjestämisestä yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa. Keskeisimmät muutokset koskisivat ulkoilun sekä vankien toimintojen, vapaa-ajantoimintojen, tapaamisten ja poistumislupien järjestämistä vakavan yhteiskunnallisen häiriötilanteen aikana. Rajoitusten ja keskeyttämisen ulkopuolelle rajattaisiin eräitä toimintoja.

Esityksen mukaan oppivelvollisten vankien, eli käytännössä alaikäisten vankien, opetusta ei voitaisi rajoittaa tai keskeyttää vankeuslain nojalla. Tällainen opetuksen järjestämisen tulisi jatkua vastaavalla tavalla kuin muuallakin yhteiskunnassa. Kuitenkin opetuksen järjestämisen yleiset rajoitukset voisivat koskea opetuksen järjestämistä myös vankilassa. LSKL pitää hyvänä, että alaikäisten oppivelvollisten vankien sivistyksellisiä oikeuksia halutaan edistää mahdollisuuksien mukaan myös yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa, eikä opetusta keskeytettäisi vankeuslain nojalla.

Esityksen mukaan alaikäisten vankien muuta toimintaa voitaisiin rajoittaa tai keskeyttää, koska sellaisen järjestäminen pelkästään alaikäisille vangeille voisi olla erittäin vaikeaa yhteiskunnallisessa häiriötilanteessa. Lapsen tapaamista tai alle 18-vuotiaan vangin tapaamisia ei voitaisi rajoittaa tai keskeyttää eikä alle 18-vuotiaan vangin poistumislupien myöntämistä ei voitaisi keskeyttää. Tältäkin osin kuitenkin yhteiskunnassa asetetut yleiset rajoitukset voisivat merkitä rajoituksia myös alaikäisille vangeille. LSKL pitää lapsen oikeuksien näkökulmasta kannatettavana ja perusteltuna,

että yhteiskunnallisessa häiriötilanteessa lapsen tapaamisia pyritään jatkamaan. LSKL katsoo, että alaikäisten vankien kannalta on erityisen tärkeää, että he voisivat suorittaa oppivelvollisuuttaan sekä pitää yhteyttä läheisiinsä yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa, mikäli se yhteiskunnan yleisen turvallisuuden kannalta on mahdollista.

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano

-

Vankiloita koskeva sääntely, esim. vankilan alueen määrittely

Voimassa olevan sääntelyn perusteella se, mihin vankiloihin voidaan sijoittaa tutkintavankeja, säädetään oikeusministeriön asetuksella. Sen sijaan mies-, nais- tai alaikäisten vankien sijoittamiseen tarkoitetuista vankiloista ei asetustasolla säädetä. Esimerkiksi alaikäisille vangeille tarkoitetut osastot perustetaan siten käytännössä vankilan järjestyssäännössä.

Esityksessä ehdotetaan, että siitä, mihin vankiloihin miehiä, naisia tai alaikäisiä voidaan sijoittaa, säädettäisiin jatkossa oikeusministeriön asetuksella. Lastensuojelun Keskusliitto pitää hyvänä, että sääntelyä täsmennettäisiin ehdotetun mukaisesti. Sääntelyn on oltava johdonmukaista sen suhteen, millä tasolla säädetään tai päätetään alaikäisille vangeille soveltuvista vankiloista. Lastensuojelun Keskusliitto näkee tärkeänä, että alaikäisten tutkintavankien sijoittamisessa huomioidaan myös tyttöjen ja poikien sijoittaminen erillisiin yksiköihin sekä säätäminen tästä asetustasolla. Keskustelua ja täsmentämistä tarvitaan myös siitä, miten muun sukupuoliset alaikäiset vangit sijoitetaan.

Vankilan osastoja koskeva sääntely / tehostetun valvonnan osastot

-

Vankilan osastoja koskeva sääntely / sopimusosastot

-

Lakia alemmat säädökset ja määräykset

-

Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuudet

-

Rahan ja muiden maksuvälineiden käyttö vankilassa

-

Vankilasta vapautuvan vangin kuljettaminen tahdosta riippumattomaan hoitoon

-

Vangeille myönnettävät poistumisluvat

-

Hoitoon pääsystä ajankohdasta ilmoittaminen

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / aikuiset vangit

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / alle 18-vuotiaat vangit

Esityksessä ehdotetaan täsmennyksiä ulkopuolista laitossijoittamista koskeviin säännöksiin. Ulkopuolisella laitossijoituksella tarkoitettaisiin vangin sijoittamista sellaiseen laitokseen, jossa hänelle järjestetään päihdekuntoutusta tai muuta elämänhallintaa edistävää toimintaa. Näillä sijoituksilla edistettäisiin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä elämänhallintaa yleisemminkin.

Esityksen mukaan alaikäisten vankien kohdalla ulkopuolinen laitossijoitus toteutuisi uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun kautta. Hallitus on antanut esityksen HE 149/2025 vp lastensuojelulain muuttamiseksi, jossa on ehdotettu uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun perustamista. Hallituksen esityksessä arvioidaan, että alle 18-vuotiaiden vankien asema paranisi, mikäli heitä voitaisiin nykyistä paremmin sijoittaa ulkopuolisena laitossijoituksena lastensuojelulaitoksiin. Esityksen mukaan tämä edistäisi lapsen edun toteutumista, koska lastensuojelulaitoksissa pystytään järjestämään alaikäisen tarpeiden mukaista tukea paremmin kuin vankiloissa.

Alaikäiset vangit ovat erityisen haavoittuva lapsiryhmä, joten Lastensuojelun Keskusliitto pitää lähtökohtaisesti hyvänä tavoitetta parantaa alaikäisten vankien asemaa. Lastensuojelun Keskusliitto näkee kuitenkin välttämättömänä, että uutta kuntouttavaa suljettua laitospalvelua kehitettäessä kiinnitetään huomioita siihen, että uudella laitostuodolla myös tosiasiallisesti voidaan parantaa alaikäisten vankien asemaa, kuntoutumista ja lapsen oikeuksien toteutumista. Keskusliitto peräänkuuluttaa myös riittävän kannattelevan jälkihuollon varmistamista suljetun kuntouttavan laitoksen asiakkaille sekä ennaltaehkäisyyn panostamista, jottei tarvetta ylipäättään syntyisi sijoittaa lapsi suljettuun kuntouttavaan laitokseen.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, valmistelussa on lähtökohtana ollut se, että ulkopuolisena laitossijoituksena lastensuojelulaitokseen sijoitettaisiin erityisesti sellaisia alaikäisiä vankeja, jotka voitaisiin sijoittaa avolaitokseen. Taustalla on eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/4760/2020, jossa oikeusasiamies on muun ohella todennut, että jos alaikäinen täyttää avolaitokseen sijoittamisen edellytykset, ei ole lainmukaista pitää häntä enää suljetun vankilan kaltaisissa olosuhteissa, sillä vankeuslain 4 luvun 8 §:n mukaan vankia ei tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät.

Lastensuojelun Keskusliitto huomauttaa, että hallituksen esityksen mukainen uusi lastensuojelun kuntouttava suljettu laitospalvelu olisi olosuhteiltaan erittäin suljettu. Kuntouttavan suljetun laitospalvelun sääntelyyn liittyisi lapsen perusoikeuksia äärimmäisen vahvasti rajoittavia toimenpiteitä. Lapsen liikkumisvapaus, yhteydenpito-oikeus, henkilökohtainen koskemattomuus sekä muun muassa sivistyksellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen olisi äärimmäisen rajoitettua. Kuten esityksessä koskien vankeuslain muuttamista todetaan, lain valmistelussa on arvioitu, että tämän erittäin suljetun luonteen takia esitetty uusi lastensuojelun laitospalvelu ei ratkaisi edellä kuvattua haastetta löytää avolaitoksen edellytykset täyttävälle vangeille sopivat suljettua vankilaa avoimemmat olosuhteet.

LSKL on aikaisemmassa lausunnossaan koskien uutta kuntouttavaa suljettua laitoshoittoa huomauttanut myös muun muassa, että on lapsen oikeusturvan kannalta ongelmallista, jos hänellä ei ole muutoksenhakuoikeutta muuttuvasta rajoituksesta. Esityksen mukaan kuntouttavan suljetun laitospalvelun sijoituspäätöksen (49 c §) yhteydessä tehtävät valituskelpoiset rajoituspäätökset (71 §) tehdään enintään yhdeksi vuodeksi, mutta erityisistä rajoituksista ei säädetä tehtäväksi uusia päätöksiä, kun rajoituksen keston kuluessa rajoitusten sisältöä ja laajuutta arvioidaan asiakassuunnitelmassa 49 e §:n 2 momentissa säädetyin vähintään neljän kuukauden määräajoin. Epäselväksi jää, voiko rajoituksen arvioiminen johtaa myös rajoituksen laajentumiseen.

Keskusliitto on aikaisemmissa lausunnoissa todennut, että kun otetaan huomioon uuden kuntouttavan suljetun laitospalvelun tuottamismahdollisuuden laajuus, ehdotettu päätöksentekojärjestelmä palveluun ohjautumisessa sekä ehdotuksen mukainen erityisten rajoitusten (71 §) voimassaolo koko kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun tehtävän sijoituksen ajan ilman erillistä päätöksentekoa ja muutoksenhakuoikeutta, on olemassa vakava riski sille, että autoritäärinen laitoshoidto lastensuojelussa lisääntyy ja laitoksen ja sen henkilökunnan valta suhteessa lapsen oikeuksiin kasvaa.

Lastensuojelun Keskusliitto korostaa, että lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (1 §). Lastensuojelun lähtökohtana on, että lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ei ole lapselle rangaistus, vaan lastensuojelun tarkoituksena on suojella lasta ja turvata hänelle mahdollisimman tavallinen lapsuus. Keskusliitto on myös esittänyt aiemmin huolensa siitä, että kansainvälisessä tutkimuksessa suljettujen laitosten hyödyistä ei toistaiseksi ole erityisiä näyttöjä. Tutkimus ei suosita rikosseuraamusten kärsimistä lastensuojelun toimenpiteenä, vaan suosittaa, että nämä tulee pitää erillään.¹

Lastensuojelun Keskusliitto kuitenkin ymmärtää, että alaikäisillä vangeilla saattaa olla taustallaan karkaamisia aikaisemmista lastensuojelun sijoituspaikoista, vaikea päihdeongelma tai rikos. Näiden seikkojen vuoksi sijoittaminen avolaitokseen voi olla haastavaa, jopa mahdotonta. Kuten esityksessä todetaan, avolaitoksessa ei välttämättä olisi myöskään riittävää tukea ja koulutusmahdollisuuksia alaikäisille. Niin ikään Keskusliitto tiedostaa, että Suomen sijaishuollon kentällä on jo pitkään ollut haasteena, ettei olemassa olevilla sijaishuollon muodoilla ole kyetty vastaamaan vakavia rikoksia tehneiden lasten tarpeisiin.

Lastensuojelun Keskusliitto painottaa, että jos kuntouttava suljettu laitospalvelu toteutetaan esitetyn mukaisesti, tulee laitokseen sijoitetun lapsen hoidon ja kuntoutuksen toteutua. On kyettävä osoittamaan, mitä lapsi tosiasiallisesti saa palvelussa ja mitä kuntouttava työskentely on. Kuntouttavan elementin toteutumista tulee tiiviisti seurata ja arvioida. Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä arvioida Käypä hoito –suositusten kaltaisen ohjeistuksen laatimista kuntouttavan suljetun laitospalvelun sisällöstä.

Suljettu kuntouttava laitospalvelu on Suomessa kokonaan uusi sijaishuollon muoto ja sillä tulee olemaan valtava vaikutus suljettuun laitokseen sijoitettujen lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, jolloin myös riski näiden oikeuksien loukkauksiin on suuri. Kuntouttavan suljetun laitospalvelun tulee tosiasiallisesti edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Laitosta perustettaessa on varmistettava, että siellä olevat lapset tietävät oikeusturvakeinoistaan ja heillä on tehokkaat ja lapsiystävälliset keinot tuoda esiin toiminnassa mahdollisesti ilmeneviä epäkohtia.

Kuntouttavan laitospalvelun toteutuminen lain sille asettamien tavoitteiden mukaisesti ja lapsen oikeuksia kunnioittaen edellyttää riittävää resurssointia ja koulutusta, sekä laitoksen toiminnan tarkkaa valvontaa laitokseen sijoittaneiden hyvinvointialueiden, lasten sosiaalityöntekijöiden ja valvontaviranomaisten osalta. Lastensuojelun Keskusliitto peräänkuuluttaa tarkkaa arviointi- ja valvontasuunnitelmaa kuntouttavia suljettuja laitoksia perustettaessa.

Lastensuojelun Keskusliitto on kritisoinut aikaisemmissa lausunnoissaan sitä, että esitys kuntouttavista suljetuista laitoksista jättää mahdollisuuden lisätä kuntouttavaa suljettua laitospalvelua tuottavia yksiköitä ennen kuin ehdotetun Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta annetun lain 5 §:n mukaisen yhden valtion lastensuojelun palveluyksikön toimintaa ja palvelun tavoitteiden toteutumista on huolellisesti arvioitu ja tutkittu. Keskusliitto ei kannata sitä, että kuntouttavan suljetun laitospalvelun tuottaminen on mahdollista valtakunnallisesti hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin toimesta. Jos palvelun tuottaminen on mahdollista myös hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin toimesta, tulee ensisijaisesti tarkastella sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueita toteuttamispohjana, ja edelleen siinä tulee olla vahva yhdenvertaisuusnäkökulma ja kansallinen ohjaus takana.

Säätelyn täsmentäminen koskien alaikäisten vankien sijoittamista vankilan ulkopuoliseen laitokseen

Esityksen mukaan ulkopuolista laitossijoitusta koskevaa säätelyä selvennettäisiin ja täsmennettäisiin sekä vankeuslaissa että lastensuojelulaissa. Ensinnäkin vankeuslakiin lisättäisiin säännös siitä, että tällainen sijoitus edellyttää myös lastensuojelulain 40 §:n nojalla tehtyä päätöstä, koska näissä tilanteissa olisi kysymys siitä, että alaikäinen vanki olisi edelleen vanki ja siten Rikosseuraamuslaitoksen asiakas ja samanaikaisesti lastensuojelulain mukainen lastensuojelun

asiakas (ns. kaksoisasiakkuus). Myös lastensuojelulakiin lisättäisiin selventävä säännös siitä, että ulkopuolinen laitossijoitus edellyttää myös lastensuojelulain mukaista päätöstä.

LSKL kannattaa sitä, että sääntely on kyseisissä tilanteissa selkeää sekä lastensuojelulaissa että vankeuslaissa. Lastensuojelulaitokseen sijoittamista tulee harkita moniammatillisesti ja huolellisesti sekä niin, että lastensuojelulain mukaiset edellytykset lsl 40 § mukaiselle huostaanotolle täyttyvät.

Esityksessä todetaan, että sijoituksen valmistelussa viranomaisten tulisi tehdä tiivistä yhteistyötä ja myös tästä valmistelusta ja sekä sijoituksen aikaisesta yhteistyöstä säädettäisiin laissa. LSKL kannattaa yhteistyön kirjaamista selkeästi lakiin.

Muut mahdolliset huomiot esitysluonnoksesta

Jälkihuolto

Esityksessä ei esitetty muutoksia lastensuojelun jälkihuoltoa koskeviin pykäliin. Tämä siitakin huolimatta, että lastensuojelun jälkihuolto on nähty merkittävän tärkeäksi sijaishuollossa kasvaneille lapsille. Nuorelle, jonka sijoitus suljetussa laitoksessa päättyy täysi-ikäisyyteen, olisi ensiarvoisen tärkeää suojata tehokas, turvallinen ja kattava jälkihuolto. Onkin aiheellista pohtia, että millainen nuori aikuinen kävelee ulos suljetun laitoksen porteista ja miten vuodet suljetussa laitoksessa, vahvojen rajoitusten alla, ovat valmistelleet häntä osaksi yhteiskuntaa. Edellä todetusti LSKL katsoo erittäin tärkeäksi jälkihuoltoon siirtymän ja jälkihuollon sisällön monialaisen suunnittelun, mikäli lapsen sijoitus kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa päättyy asiakkaan täysi-ikäisyyteen. Jälkihuoltoa tulisi suunnitella yhteistyössä lastensuojelun ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa niiden nuorten kohdalla, jotka ovat olleet ns. Kaksoisasiakkaita sekä lastensuojelun että Rikosseuraamuksen asiakkaita. Yleisesti ottaen LSKL katsoo, että jälkihuollon ikäraja tulee palauttaa 25 ikävuoteen. Jälkihuollon yhdenvertaista tukea tulee linjata ja ohjata valtakunnallisten ja perheellisten jälkihuoltoasiakkaiden palveluja tulee kehittää.

Ennaltaehkäisy

LSKL korostaa sijaishuollon kokonaisvaltaista kehittämistä sekä lastensuojelun painopisteen siirtämistä ennaltaehkäiseviin palveluihin ja lapsen omassa elinympäristössä tapahtuvaan työhön. Viimeisten vuosien lainsäädäntötyö on keskittynyt vahvasti lastensuojelun marginaalisiin ryhmiin. Lastensuojelun lainsäädäntöä tulisi kehittää siten, että se korostaisi ennaltaehkäisevien palveluiden käyttöä ja niille annetaan selkeä prioriteetti.

Kuokkanen Julia
Lastensuojelun Keskusliitto